

במרכז

שנת הלשון במערכת החינוך

היערכות האגף לחינוך מבוגרים לשנת הלשון העברית: רעיונות ומימוש שרה רובינשטיין

שנת הלשון העברית במערכת החינוך - השנה ובכל שנה

שנת הלימודים התשע"א הוכרזה על ידי שר החינוך, מר גדעון סער, כ"שנת השפה העברית" במערכת החינוך, במטרה לחנך לאהבת השפה ולשימוש ראוי בה בדיבור ובכתיבה, להעמיק את טיפוח הידע הלשוני וכישורי השפה ולהבליט את מקומה של השפה העברית בתחייה הלאומית היהודית, במורשת ובמקורות היהודיים, בתרבות ובחברה בישראל¹.

הנושא השנתי, שהועמד בקדמת הבמה הלימודית של מערכת החינוך בשנת הלימודים ההולכת ומשלמה עתה את ימיה, איננו עניין חד-פעמי והעיסוק בו אינו מוגבל לשיעורי הלשון בלבד - על אחת כמה וכמה במערכת הנחלת הלשון בניהולו של האגף לחינוך מבוגרים ובפיקוחו. אולם הבלטת הנושא 'שנת השפה העברית' אפשרה להפנות זרקור לעשייה המתמשכת באולפנים לעברית בכל יום לימודים ובכל שיעור ושיעור מצד אחד, ובעיקר יצרה הזדמנות להציע דגשים נוספים, לשקוד על שילובם באולפנים ולבחון דרכים להמשך יישומם בשנים הבאות במהלך הלמידה השגרתית מצד שני.

"א דגשים הוגדרו בחוזר מנכ"ל הנזכר לעיל. אלה נידונו במפגשים מקצועיים של מנהלים ומדריכים במערכת הנחלת הלשון ויושמו בדרכים שונות באולפנים רבים ברחבי הארץ. דגשים אלה מובאים כאן.

א. 'קירות מדברים עברית' - עיצוב האולפן כ'בית עברי': קישוט קירות הכיתה והמרחבים הציבוריים של האולפן באמצעות שלטי הברקה, כרזות מאוירות מקדמות למידה ושלטי חוצות.

ב. מועדון דיבור עברי באולפן: תכנון וביצוע של מפגשים חווייתיים בשעות אחר הצהריים בנוסף על לימודי האולפן הסדירים. במפגשים אלה מארחים מנהל האולפן וצוות המורים אנשים דוברי עברית כשפת אם, מתנדבים מן הקהילה ותלמידים מהחטיבה העליונה הסמוכה לאולפן. נציגי התלמידים בוחרים נושאים לשיחה ולדיון ונערכים לניהול שיחות של יום-יום ודיונים בנושאים הנבחרים בעזרת מוריהם.

ג. 'עברית חיה': הקדשת ח"י הדקות הראשונות שבתחילת כל יום לימודים, בכל כיתת אולפן, ללימוד שמות עבריים של רחובות, בנייני ציבור, יישובים וכדומה - בסביבת האולפן ובסביבת הבית, להזכרת מילים עבריות הרווחות בשידורי החדשות בטלוויזיה, לעיסוק במושגים עבריים מלוח השנה ולשיחה על מילים, שהתלמידים מבקשים להבין בנוסף למילים הכלולות בתוכנית הלימודים.

ד. יצירת 'מילון האולפניסט': הכוונת כל תלמיד ליצירת מילון אישי משלו במשלבי לשון שונים. המילון אמור ללוות את הלומד במהלך לימודיו באולפן; הוא מונחה על ידי מוריו כיצד לערוך את מילונו וכיצד לעשות בו שימוש מושכל בכל תחומי החיים.

1. חוזר מיוחד לשנת השפה העברית במערכת החינוך, חוזר מנכ"ל עא/ (ב) כ"ד מרחשוון התשע"א, 1 בנובמבר 2011.

ד"ר שרה רובינשטיין היא מפקחת ארצית על תחום הנחלת הלשון באגף לחינוך מבוגרים במשרד החינוך וממונה על מחוזות חיפה והצפון באגף.

- ה. **מיזם לעידוד קריאת עיתונים עבריים ולהוצאה לאור של עיתון האולפן:** עידוד מנהלי האולפנים והמדריכים הפדגוגיים להרחיב את הקריאה בעיתונים עבריים באולפן, להוביל את המיזם בשיתוף העיתון **שער למתחיל** ובעזרת תלמידי בתי ספר סמוכים במגמות האמנות, העיצוב והתקשוב.
- ו. **עידוד הכתיבה החופשית בעברית:** פיתוח סדנאות כתיבה במרפ"ד או בספריית האולפן, בהנחיית מורי האולפן ובשיתוף תלמידי החטיבה העליונה הסמוכה; צוות מורי האולפן אמור לגבש דרכים ליצירת תלמידי אישיים; צוות ארצי אמור להגדיר מדדים לבחירת קטעי כתיבה, והקטעים הנבחרים אמורים להישלח לפרסום בעיתון **שער למתחיל**.
- ז. **תלמידי תיכון מאמצים עולים חדשים:** קידום מיזם במסגרת 'המחויבות האישית', פרי שיתוף פעולה בין האגף לחינוך מבוגרים לבין הפיקוח על העברית, בתיאום עם המפמ"ר לעברית. במסגרת המיזם מסייעים תלמידי תיכון לעולים בהכנת שיעורי בית ולוקחים חלק פעיל במועדון הדיבור ובליווי פרטני של העולים בסדנאות הכתיבה. התלמידים גם מסייעים לעולים בכתיבת הסיפור האישי שלהם ושל בני משפחתם.
- ח. **יום שפת-האם הבינלאומי באולפנים:** אירוע מרכזי תוכנן ליום י"ח באדר א' התשע"א (22 בפברואר 2011) בחלק מהאולפנים המקומיים או באשכולות האולפנים. הוצע שנושא האירוע יהיה: 'אהבותי וגעגועי בשפת-האם שלי ובשפה העברית ההולכת ונרכשת באולפן'.
- ט. **תלמידי אולפן שרים שירים עבריים:** פרסום חומר הוראה חדיש ללימוד שירים עבריים חדשים; עידוד פעילותן של מקהלות אולפן.
- י. **תושבים ותיקים תורמים ספרי קריאה עבריים לתלמידי האולפן:** תרומת ספרי קריאה עבריים לתלמידי האולפן על ידי תושבים ותיקים. התורמים אמורים להסביר בעברית את בחירתם בספר ולהמליץ עליו בפני התלמידים.
- יא: **תלמידי חטיבות הביניים מתכתבים עם לומדי עברית:** תלמידי חטיבות הביניים מתכתבים עם לומדי עברית במרכזי תרבות ישראל בחבר מדינות העמים כחלק משיתוף הפעולה בין האגף לחינוך מבוגרים לבין ארגון 'נתיב' במשרד ראש הממשלה, במסגרת הסמינרים למורי עברית בחבר מדינות העמים.

דוגמאות ליישום דגשי 'שנת השפה העברית' באולפנים

צוותי הנחלת הלשון במחוזות האגף נרתמו ליישום הדגשים, שהוצגו בפניהם בראשית שנת הלימודים. מרבית האולפנים הרחיבו את הפעילות הלשונית השגרתית ברוח 'שנת השפה העברית'. חלק מהם דיווחו על העשייה ועל תרומתה לרכישת השפה העברית באולפן, רבים עסוקים עדיין בביצוע תוכניתם ובגיבוש חומרי למידה מתאימים ודיווחו על תוצרי התהליך בהמשכו. הדי העשייה הם חיוביים; תלמידים ומורים מביעים שביעות רצון מן הפעילות המעשירה, וכן מביעים נכונות להמשיך ולהטמיע באולפן דגשים של גיוון ברוח שנת השפה העברית גם בשנת הלימודים הבאה. חלק מן העשייה תתואר להלן.

'קירות מדברים' הם צורך ברור בכל אולפן, אך לעתים שימורם המוקפד יוצר קושי וכך הופך לאתגר באכסניות המשמשות במקביל גם מסגרות חינוכיות וחברתיות אחרות. בחלק מן האולפנים נמצאו פתרונות, למשל הוספת ויטרינות ננעלות באולפן קריית ים ובהן תצוגה של מקורות כתובים להדגמת 'שנת השפה העברית'. כיתה מעוצבת לדוגמה מוצגת באולפן 'יעלים' בבאר שבע.

מועדון דיבור, משמע 'שיחה על כוס קפה', הונהג באולפן כרמל-עציון בחיפה בשעות אחר הצהריים. ההשתתפות אינה חובה, ובכל זאת התלמידים מגיעים, הם מתכוננים וקוראים כתבה מן העיתון לפני הגיעם למועדון, והמורה מנחה את כל המשתתפים לדיון ולהבעת דעות מנומקת בעברית. בהתאם לנושא הדיון מוצגים בפני המשתתפים קטעי וידאו ועוד. מועדון דיבור בשם 'הראש העברי' פועל באולפן יעלים בבאר שבע.

הקדשת דקות (ח"י דקות או מספר דומה) להעשרת העברית החיה בפי תלמידינו מותאמת בכל אולפן לקהל הלומדים, לרמות הידע בעברית ולדרכי ההוראה הרווחות. יש הבוחרים להעשיר באמצעות למידת

פתגמים בעברית, יש המקבילים פתגמים בעברית לפתגמים בשפות האם של התלמידים (אמהרית, רוסית ועוד), יש המבררים משמעויות של שמות (שמות פרטיים, שמות מקומות ורחובות בסביבת האולפן, שמות יישובים ואתרים ברחבי הארץ), יש המטפחים לוח מילים עבריות, מילות סלנג ותחדישים במקום מרכזי באולפן ומסבים את תשומת לב הלומדים אליהם.

שירים עבריים נלמדים דרך קבע באולפנים. מורים אחדים מעמיקים השנה את למידת השפה באמצעים מיוחדים, כגון: הכרת שירים של יוצר מפורסם ופורה (נעמי שמר), ויש השוקדים על הכנת חומרי הוראה חדשים לשירים הנלמדים. בחלק מן האולפנים מטפחים מקהלה. על אחת מהן, באולפן אבא חושי בחיפה, אפשר לקרוא בגיליון 1642 של **שער למתחיל**.

חלק מן הדגשים שנסקרו לעיל עדיין לא יושמו או לא דווח עליהם. נוצרו קשרים מקומיים בין תלמידי אולפן לבתי ספר שכנים, לבנות שירות ולסטודנטים, אך עדיין יש לעמול על שכלול תקשורת זו. קריאת עיתונים מתרחבת, והיא אף נתמכת בקריאה מקוונת המאפשרת האזנה וצפייה שיש בהן להגביר עניין. העיתון **שער למתחיל** מעמיד בשנת השפה העברית במה מצוינת לרשות המורים והתלמידים; המדור שער לעברית, המופיע בו, משמש בכיתות רבות ללימוד ולהעשרה.

מערכי שיעור על השפה העברית ('תהא שנת עברית אהובה') הוצעו להוראה על ידי נעמי יחיאל מאולפן עציון בירושלים. המערכים מכוונים למדרג רמות שונות, ומטרתם לקרב את הלומדים לנס תחיית הדיבור בשפה העברית בצורה חווייתית ובדרכים מגוונות.

השתלמויות מורים בזיקה ל'שנת השפה העברית'

מנהלי האולפנים והמדריכות הפדגוגיות בתחום הנחלת הלשון נטלו חלק ביום העיון האגפי שהתקיים ביום שפת האם הבינלאומי במוזאון ישראל בירושלים. במהלך היום הם האזינו לשתי הרצאות מרתקות: 'אותיות פורחות באוויר' ו'עקבות מילים ואותיות בגלריות המוזאון'.

מורי האולפנים במחוז הדרום וירושלים ובמחוז תל אביב והמרכז השתלמו בסוגיות בלשון העברית, והתעמקו בין היתר בשאלות של ניסוח, בענייני כתיב וכתיבה, בסיפור גלגוליהן של מילים ובשאלות הנוגעות לשיבושי לשון ולמשלבים. כנס מחוזי לכבוד שנת השפה העברית התקיים במכללה האקדמית אשקלון.

מורי חיפה והצפון הוזמנו ליטול חלק בימי עיון, שהתקיימו באוניברסיטת חיפה ועוד. אחד מימי העיון, 'החינוך ביד הלשון: בין החקר הלשוני לעשייה החינוכית', חיבר בין המחקר הלשוני לעשייה החינוכית הלשונית במערכות החינוך.

סיכום שנת הלימודים בתחום הנחלת הלשון יכלול דיון בנושאי הלשון העברית, שיש להעמיק בהם בשנת הלימודים תשע"ב במסגרת תהליך ההתמקצעות של מורי האגף ושדרוג האולפנים.